

**บทบาทธรรมาภิบาลไกซ์เคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง:
กรณีกลุ่มอ๊กน้ำจาง บ้านนาคว้าวัก ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง**
**Charter Role, Community Enterprise Mechanism in Driving for
Sustainability: A Case Study “HUG GREENGROUP” Ban Na Kao Kiew,
Bankiew Subdistrict, Mae Tha District, Lampang Province**

บุญทวรรณ วิงวอน^{1*} สุพจน์ คัมมะนิต² โหว เซิงเหว่ย³ โจว ลู⁴ และ จิง หลิว⁵
Boonthawan Wingwon^{1*}, Supot Khammanid², Hou Shengwei³, Zhou Lu⁴ and Jing Liu⁵

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ (1) วิเคราะห์บริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “อ๊กน้ำจาง” บ้านนาคว้าวัก และ (2) ศึกษาบทบาทธรรมาภิบาลในฐานะกลไกซ์เคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่ม “อ๊กน้ำจาง” บ้านนาคว้าวัก หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูล คือ ตัวแทนจากครัวเรือน จำนวน 50 ครัวเรือนตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่ทะ จำนวน 3 คน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิวจำนวน 1 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 6 คน คณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 5 คน ประธานกลุ่ม จำนวน 1 คน โดยที่ทุกคนมีความเต็มใจให้ข้อมูล จำนวน 66 คน เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์และการสังเคราะห์เนื้อหา

พบว่าสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “อ๊กน้ำจาง” บ้านนาคว้าวัก ส่วนใหญ่อาชีพหลัก คือ ทำนาและสวนเกษตรกรรม (ทั้งอินทรีย์และเคมี) อาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์และรับจ้าง รายได้ของคนในชุมชนไม่แน่นอน คนในชุมชนส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพมีผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านมา จึงได้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองและครอบครัว ด้วยการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา โดยร่วมกันวางแผน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

² อาจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

³ อาจารย์ มหาวิทยาลัยเฉิงตู เมืองเฉิงตู มณฑลเสฉวน สาธารณรัฐประชาชนจีน

⁴ อาจารย์ มหาวิทยาลัยอู่ฮั่น เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน

⁵ นักศึกษาปริญญาเอก คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

¹ Associate Professor, Dr., Department of Management , Faculty of Management Science, Lampang Rajabhat University

² Lecturer, Department of Social Science, Maehongson College, Chiang Mai Rajabhat University

³ Lecturer, Chengdu University, Chengdu, Sichuan Province, P.R. China

⁴ Lecturer, Wuyi University, Wuyishan, Fujian Province, P.R. China

⁵ Ph.D. Students, Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author; email: boonthawan2009@gmail.com

ในการปลูกพืชผักอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมี เพื่อลดสารเคมีตกค้างในพืชผักและสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

การตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยการระดมสมาชิกกลุ่ม เงินทุนและทรัพยากรผ่านการจัดทำธรรมนูญวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” มีข้อสรุป 7 ด้าน คือ (1) อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ความสามัคคี (3) ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (4) สุขภาพดีทั้งกายและใจ (5) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (6) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ (7) สมาชิกหนี้สินลดลง อันเป็นข้อตกลงที่จะร่วมกันปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งผ่านการมีรายได้เสริมหรือรายได้ถาวรแก่ครอบครัว เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ความเข้มแข็งเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกผ่านเครือข่ายการทำงานทั้งภายในสมาชิกและภายนอกชุมชน ตลอดจนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลเสมือนหนึ่งญาติมิตร

คำสำคัญ: ธรรมนูญ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลไกขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วม

Abstract

The purposes of study to (1) analyze the context of the Hug Green community enterprise group, Ban Na Kao Kiew, and (2) study the charter role of Hug Green community enterprise mechanism in driving for sustainability, Ban Na Kao Kiew, Ban Kiew sub-district, Mae Tha district, Lampang province. It was a participatory action research that employed the interview method. The 66 interviewees were representatives of all 50 household members, three delegates from Maetha sub-district municipality, one village headmen of Moo 4, Ban Kiew, six community leaders, 5 of village council members, and one group president. The data were analyzed with content synthesis.

Results indicated that most of the main occupations of the Hug Green community enterprise group are farming and agriculture, both organic and chemical agriculture. Besides main occupations, they had part-time self-employment by raising animal husbandry and freelancers that affected the community income uncertainly. The farmers' effects by using chemicals inspired them to develop themselves and their families, so they had started planning to grow organic vegetables and did not use chemicals in farming and agriculture for reducing chemical residues in agricultural products and the environment under the philosophy of the sufficiency economy.

Establishment of community enterprise groups by mobilizing group members funding and resources through the seven-pronged were (1) Conserve local wisdom, (2) Unity, (3) Live life according to the sufficiency economy philosophy, (4) Good physical and mental health, (5) Safety in life and property, (6) Conserve the environment and (7) Members Liabilities decreased. The idea of the charter role of Hug Green community enterprise led to member operation for sustainability through their incomes or extra earnings that affected to their better quality of life. It

can be concluded that members were involved in every steps through individual experience by dividing the needs and abilities of each person, including the inner and outer working network communities by assisting one another.

Keywords : Charter Role, Community Enterprise Group, Community Enterprise Driving Mechanism, Strength and Participation

บทนำ

ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ได้เน้นหลักการพัฒนาประเทศไทย โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ได้เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ด้วยการเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเติบโตผ่านการเพิ่มผลิตภาพ เน้นการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมของแต่ละพื้นที่ โดยเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579 เน้นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ซึ่งองค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้นมา รวมถึงประเด็นการปฏิรูปประเทศ 37 วาระและไทยแลนด์ 4.0 รวมทั้งหมด 17 เป้าหมาย (Goals) ด้วยการจัดทำแผนในการขับเคลื่อนและการติดตามประเมินผล เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาชน หน่วยงานที่ไม่ใช่ภาครัฐ และภาคการศึกษาในทุกพื้นที่ของประเทศ ซึ่งเป็นกลไกของประชารัฐที่รวมพลังให้สามารถกำหนดเป้าหมายหลักจำนวนที่สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ คือ เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลิตภาพ และมีการงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคนและเป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งแผนงานโครงการสำคัญที่ตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับภูมิสังคมและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังในอีก 5 ปี ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้ต้องเน้นที่การพัฒนาคน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยขับเคลื่อนการเติบโตด้านเศรษฐกิจด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า ด้วยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมที่เหมาะสม (Office of the National Economic and Social Development Board, 2016)

ทุนทางสังคมเป็นทุนที่มีศักยภาพไม่ใช่เพียงทุนทางเศรษฐกิจที่มุ่งหวังในการทำกำไรหรือแสวงหาผลประโยชน์เท่านั้น แต่ยังเป็นผลประโยชน์หรือต้นทุนของส่วนรวมที่พัฒนามาจากการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกันด้วยความร่วมมือระหว่างสมาชิกกลุ่มภายในชุมชน (Putnam, 2002) ผ่านการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของเครือข่ายภายในชุมชน การสร้างมิตรภาพ และการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคม เครือข่ายผ่านการสร้างทุนทางสังคมภายในชุมชน ซึ่งจะต้องมีการสะสมทุนด้วยตนเองก่อน คนภายในชุมชนต้องมีมิตรภาพที่ดีต่อกันและกัน อันเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ด้วยการติดต่อสื่อสารผ่านสัมพันธ์ฉันญาติมิตรกับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน การสะสมความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อให้คนในครอบครัวบรรลุถึงความต้องการทางสังคม

รวมถึงชุมชนจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือของสมาชิกทุกคน ซึ่งแต่ละชุมชนที่มีกระบวนการจัดการทุนชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้เพราะมีการเรียนรู้ที่จะดำเนินการจัดการทุนภายในชุมชนที่มีอยู่ดั้งเดิมให้เกิดประโยชน์ ด้วยการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาสร้างงาน สร้างอาชีพและยังสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชน ท้ายที่สุดก็จะกลายเป็นชุมชนที่ยั่งยืน

วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมตัวของสมาชิกภายในชุมชนบ้านนาแก้วที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือมีความต้องการส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งในชุมชนอาจจะมีสมาชิกจำนวนหนึ่งที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า แต่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายมีความต้องการสร้างที่จะสร้างรายได้เพิ่ม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและพัฒนาารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น (Department of Agricultural Extension, 2017) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องมีการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง สำหรับทุนทางสังคมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงทรัพยากรของชุมชน ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนมนุษย์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม เครือข่ายในการทำงานและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีการบูรณาการผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของความเป็นพี่ เป็นน้อง บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นการจัดการทุนของชุมชนโดยรวม ถึงแม้จะยังไม่ได้พัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างเต็มศักยภาพก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมหรือความไว้วางใจและความเป็นพี่ ความเป็นน้องของผู้คนในสังคม (Phongphit, 2010: 85-86)

ปัจจุบันการจัดการทุนทางสังคมอย่างสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตของธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตของสมาชิกแต่ละครอบครัวภายในชุมชน โดยองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่คนภายในชุมชน โดยมีหลักการคิดที่สำคัญคือ การสร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเองลดรายจ่ายในครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเอง รวมถึงครอบครัวและมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันภายในชุมชน โดยไม่เห็นแก่กำไรสูงสุด หรือเอาเปรียบผู้บริโภคเพราะกิจการของวิสาหกิจชุมชนมีความเกี่ยวกับการผลิตสินค้าหรือบริการที่ดำเนินการ โดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีเป้าหมายความต้องการ วิธีการดำเนินชีวิตร่วมกันและได้มีอุดมการณ์ที่จะรวมตัวกันเพื่อประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด ๆ ก็ได้หรือไม่เป็นนิติบุคคลก็สามารถดำเนินการได้ โดยขึ้นอยู่กับความต้องการของสมาชิกและเป้าหมายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน (Community Enterprise Promotion Act, 2005: 1)

ดังนั้น กล่าวได้ว่าการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านนาแก้ว จึงเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมของชุมชน โดยเฉพาะตำบลบ้านแก้ว อำเภอแม่ทะ ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของคนภายในชุมชนของตนเอง อันเป็นผลมาจากการทำเกษตรโดยใช้เคมีแล้วเกิดปัญหาขึ้นมา ชาวบ้านจึงได้หันมารวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ใช้ชื่อว่ากลุ่ม “ฮักน้ำจาง” ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2551 โดยเบื้องต้น

แกนนำในการขับเคลื่อน คือ นางรุ่งสุรีย์ ชัยศร ซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนบ้านนาคว้าว้าว กิ่ง ซึ่งได้ทำการชักชวนกลุ่มเกษตรกรที่มีอุดมการณ์เกษตรอินทรีย์เดียวกัน จำนวน 5 ครอบครัว บ้านนาคว้าว้าว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิ้ว อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง เนื่องจากคนภายในชุมชนบางกลุ่มได้มีปัญหาด้านสุขภาพ อันเป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม ปัญหาความยากจนในพื้นที่ของบ้านนาคว้าว้าว ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และปัญหาด้านการขาดระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันของชุมชน ท้ายที่สุดส่งผลต่อความขัดแย้งทางความคิด ทำให้เกิดการแตกแยกความสามัคคีภายในชุมชน (Rammajak, 2018, Interview) ดังนั้น แกนนำของชุมชนบ้านนาคว้าว้าว จึงได้หาทางออกด้วยการประชุมสมาชิกภายในชุมชนร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในการปลูกผักอินทรีย์ขึ้นภายในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านนาคว้าว้าว เพื่อวางแผนในการปลูกพืชผักอินทรีย์ในครัวเรือนของตนเองหากมีพื้นที่เพียงพอในการปลูกผักชนิดอื่น ๆ ก็สามารถทำได้ และบางครอบครัวมีการทำสวนแบบผสมผสานเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนแปลงผักส่วนรวมของชุมชนในกรณีที่ครอบครัวไหนไม่มีพื้นที่ในการปลูกผักอินทรีย์ เพื่อทำการทดลองปลูกพืชผักอินทรีย์ตามที่ได้วางแผนไว้

การดำเนินงานที่ผ่านมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” พบว่ากลุ่มสมาชิกยังขาดองค์ความรู้ทางด้านเกษตรอินทรีย์ และสมาชิกบางครอบครัวยังไม่มีประสบการณ์ในการปลูกผักอินทรีย์ ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก โดยวัดได้จากผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมาย พืชผักเกษตรอินทรีย์ที่ปลูกไม่สวยงามตามระยะเวลาที่กำหนด ผักที่ปลูกยังขาดความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงผักที่ปลูกมีรอยกัดกินของแมลงและผลผลิตมีปริมาณน้อย เน่าเสียง่าย รวมถึงมีรูปทรงและสีส้มไม่สวยงามเท่าที่ควร ตลอดจนสมาชิกบางคนยังมีความคิดที่ขัดแย้งกับคนภายในชุมชน ขาดความเห็นร่วมในการทำเกษตรอินทรีย์ และยังไม่เห็นคุณค่าของเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์ใช้เวลาในการปลูกที่ยาวนานและการดูแลพืชผลทางการเกษตรต้องใช้เวลานาน นอกจากนี้ยังขาดกฎเกณฑ์และแนวปฏิบัติของการทำงานเป็นกลุ่ม โดยที่ผ่านมามีการทำงานของสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการวางแผนในการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์ให้มีความแตกต่างกัน ต้องไม่มีการปลูกผักชนิดเดียวกัน ขาดการประสานงานในการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์ที่มีความหลากหลาย ส่งผลทำให้มีผลผลิตทางการเกษตรที่เหมือนกัน ท้ายที่สุดทำให้ราคาสินค้าเกษตรอินทรีย์มีราคาตกต่ำ ดังนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาคว้าว้าว จึงใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมทางการเกษตรเพื่อหาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่อไป ซึ่งเป็นส่วนของความสำคัญที่นำไปสู่บทความวิชาการที่มา และสาเหตุของการเขียนบทความที่มีลักษณะการกล่าวนำเรื่องโดยให้ความรู้เบื้องต้น เช่น แนวคิด หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อบอกเจตนาของผู้เขียนหรือตั้งคำถาม ซึ่งผู้เขียนอาจเขียนให้ผู้อ่านสนใจติดตามเนื้อเรื่อง

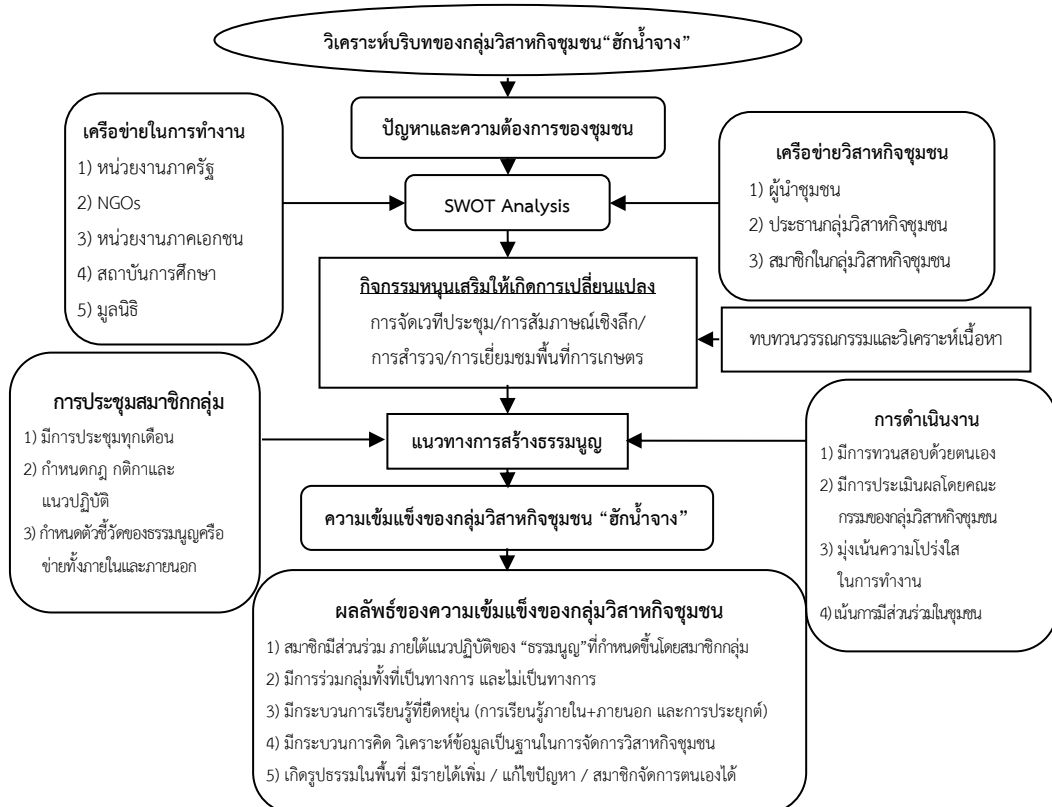
วัตถุประสงค์

1. วิเคราะห์บริบทวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาคว้าว้าว ตำบลบ้านกิ้ว อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

2. เพื่อศึกษาบทบาทของทฤษฎี: กลไกขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง: กรณีกลุ่ม “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วแก้ว ตำบลบ้านแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยได้มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ United Nation (1981) สรุปลว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำที่เกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ และการจัดสรรทรัพยากรผ่านการกระทำโดยสมัครใจ ต่อกิจกรรมและโครงการ ส่วนแนวคิดของ Keith and John (1985) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย รวมถึงแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) และ Chapin (1977) ได้เสนอตัวชี้วัดของการมีส่วนร่วม คือ (1) การมีความสนใจในกิจกรรมและการเข้าร่วมประชุม (2) การสนับสนุนช่วยเหลือในกิจกรรมหรือโครงการ (3) การเป็นสมาชิกและกรรมการ และ (4) การเป็นเจ้าของที่และ Erwin (1976) สรุปลว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 5 ขั้นตอนคือ (1) ร่วมศึกษาปัญหา (2) ร่วมวางแผน (3) ร่วมปฏิบัติงาน (4) ร่วมติดตามผล และ (5) ร่วมบำรุงรักษา ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นความเต็มใจ ของสมาชิกที่จะเสียสละทั้งร่างกาย แรงใจและทรัพย์สินทั้งมีตัวตนและไม่มีตัวตน โดยแสดงให้เห็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมของประชาชน กลุ่ม องค์กร เครือข่ายและภาคีมีเป้าหมายเพื่อสร้างกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนในการศึกษา ต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์บริบทการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วว้ากิว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง และทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยเทคนิค SWOT Analysis คือ จุดแข็ง (S= Strengths) จุดอ่อน (W= Weakness) โอกาส (O=Opportunities) อุปสรรค (T=Threats) สาเหตุที่เลือกวิธีนี้ คือ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้สะท้อนหรือเห็นมุมมองทั้งภายในและภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำงานของของกลุ่ม เพื่อที่คณะกรรมการกลุ่มและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปวางแผนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในเชิงรุกต่อไป ผ่านเวทีประชุมและเสวนาแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ณ ที่ทำการของกลุ่มฮักน้ำจาง

2. วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน ด้วยการจัดเวทีประชุมของกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ การสำรวจและการเยี่ยมชมพื้นที่การปลูกผักเกษตรกรอินทรีย์ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นและหาแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

3. วิเคราะห์วิถีดั้งเดิมของชุมชนบ้านนาแก้วว้ากิว ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหาแนวทางในการจัดทำธรรมนูญ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติตามความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แนวคิดวิสาหกิจชุมชนและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อนำมาบูรณาการในการสร้างกรอบกระบวนการวิจัยและเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน มาให้ข้อสังเกตผ่านการจัดทำ การวิเคราะห์เนื้อหา โดยหาค่า IOC มีค่ารวมเท่ากับ 7.82 และคณะผู้วิจัยทำการประสานกับนักวิชาการของเทศบาลตำบลแม่ทะ ผู้นำชุมชน เพื่อลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์/เสวนากลุ่มย่อยและลงพื้นที่ชุมชนแปลงผักอินทรีย์ เพื่อประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก คือ ตัวแทนและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากครัวเรือน จำนวน 50 ครัวเรือน ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่ทะ จำนวน 3 คน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ว จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 66 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่วัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ได้กำหนดไว้

4. การสังเคราะห์เนื้อหา โดยคณะผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Denzin, 1970) ประกอบด้วยข้อมูลทั้งในเอกสารและผลลัพธ์ของการสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยได้บันทึกรวบรวมได้จากแหล่งที่มีความแตกต่างทั้งในด้านเวลา สถานที่และจากตัวบุคคลที่เป็นหน่วยวิเคราะห์ (1) ด้านเวลา คือ ช่วงเวลาของการสัมภาษณ์ของแต่ละกลุ่มเป้าหมายตามเวลาที่นัดหมายตรงกัน (2) ด้านสถานที่ คือ บ้านนาแก้วว้ากิว ซึ่งเป็นสถานประกอบการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (3) ด้านบุคคล คือ ผู้ให้ข้อมูลเพื่อสรุปรวบรวมและเปรียบเทียบเนื้อหาตามแนวคิดทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้ เพื่อร่วมกันค้นหาบริบทการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในปัจจุบันและวิเคราะห์บทบาทธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” โดยนำข้อมูลมาผนวกกับการทบทวนวรรณกรรม

5. เพื่อหารูปแบบธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ผ่านการประชุมสมาชิกกลุ่มทุกเดือน และหาแนวปฏิบัติร่วมกันของสมาชิก รวมถึงมีการกำหนดตัวชี้วัดของธรรมนูญ ตลอดจนกำหนดการทวนสอบ

การดำเนินงานผ่านกลไกของธรรมนูญ เน้นการประเมินผลงานของกลุ่ม โดยคณะกรรมการของกลุ่มและเน้นความโปร่งใสในการทำงานและสรุปผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์บริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาคว้าวักวี่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านก๊ว อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง ที่ผ่านมาพบว่าชุมชนบ้านนาคว้าวักวี่ มีจำนวน 200 ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำสวนเกษตรกรรม (ทั้งเกษตรอินทรีย์และเคมี) อาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ และการรับจ้างทั่วไป ส่งผลให้รายได้ของคนภายในชุมชนไม่แน่นอน แต่เนื่องจากคนชุมชนส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพ อันเป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมทำให้เกิดการเจ็บป่วย บางคนเป็นผู้สูงอายุมีอาการเจ็บป่วยแบบเรื้อรังขาดคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงปัญหาความยากจนในพื้นที่ของบ้านนาคว้าวักวี่และปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

ดังนั้น จึงได้มีบุคคลที่เป็นแกนนำเบื้องต้น คือ นางรุ่งสุรีย์ ชัยยศ ได้มีการชักชวนเกษตรกรบ้านนาคว้าวักวี่ หมู่ 4 ตำบลบ้านก๊ว อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง จำนวนหนึ่งที่มีความสนใจและต้องการที่จะใช้กระบวนการของเกษตรอินทรีย์ไปทำการเกษตร ด้วยการไปศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ การใช้พลังงานทดแทน รวมทั้งการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรที่ศูนย์เกษตรจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร โดยมีนางรุ่งสุรีย์ ชัยยศ สมาชิกภายในชุมชน และร้อยเอกเดือน ไธสง จากหน่วยงานค่ายสุรศักดิ์มนตรี จังหวัดลำปาง เป็นผู้สนับสนุนและร่วมทำการขับเคลื่อนการทำงานในเบื้องต้น เมื่อไปศึกษาดูงานแล้วทำให้กลุ่มเกษตรกรได้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองและครอบครัวเพื่อแก้ปัญหาสารเคมีด้านการเกษตร และกลุ่มสมาชิกที่ไปดูงานได้เริ่มวางแผนเทียบเคียงในการปลูกพืช/ผักอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร เพื่อลดสารเคมีตกค้างในพืชผักและสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ต่อมาได้ขยายจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นจากจำนวนเริ่มต้นเพียง 5 ครัวเรือนในระยะเริ่มต้น ปัจจุบันนี้มีจำนวน 50 ครัวเรือนและนำผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์มาจัดจำหน่าย ณ ที่ทำการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ประเภทผลผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ที่นำมาจำหน่าย ณ ที่ทำการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” โดยผู้ให้ข้อมูล คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม จำนวน 66 คน ซึ่งเป็นทั้งสมาชิกของตัวแทนแต่ละครอบครัว จำนวน 50 คน ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่ทะ จำนวน 3 คน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิว จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 1 คน แบบมีส่วนร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิค SWOT Analysis เพื่อทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ จุดแข็ง (S=Strengths) และจุดอ่อน (W=Weakness) สภาพแวดล้อมภายนอก คือ โอกาส (O=Opportunities) อุปสรรค (T=Threats) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้เห็นมุมมองทั้งภายในและภายนอกเพื่อจะได้นำข้อมูลไปวางแผนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในเชิงรุกต่อไป ดังข้อมูลตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ SWOT ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง”

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
1. ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจมีความเข้มแข็งและมีบาร์มีต่อสมาชิกภายในชุมชน 2. มีกฎ กติกาและหลักการเป็นรูปธรรม โดยมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานอย่างชัดเจน 3. กระบวนการผลิตสินค้าเกษตรเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 4. มีสื่อประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย (Fan Page/Facebook/Line) 5. สินค้าเกษตรมีความหลากหลายและได้รับรองมาตรฐาน (เกษตรอินทรีย์/GAP) 6. มีสถานที่จำหน่ายสินค้าหลายพื้นที่ 7. กลุ่มสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ/กลุ่มรักซ์เกษตรอินทรีย์/กลุ่มอาชีพอื่น ๆ 8. ความมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับระดับจังหวัด 9. การรักษาวินิตดั้งเดิมของชุมชน	1. สมาชิกบางคนมีความเห็นต่างและมีการรับรู้ต่างกัน 2. การผลิตและแปรรูปสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล 3. กรณีที่ลูกค้าสั่งสินค้าจำนวนมาก อาจทำการผลิตและแปรรูปสินค้าเกษตรไม่ทันกับความต้องการของผู้บริโภค 4. สินค้าเกษตรบางรายการมีข้อจำกัด 5. ช่องทางในการจัดจำหน่ายยังมีความเฉพาะพื้นที่ 6. ในอนาคตอาจจะขาดบุคคลที่สืบทอดการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจ เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ 7. ชุมชนมีแม่น้ำจางเป็นแม่น้ำหลักในการเพาะปลูก แต่มีกะปนเปื้อนสารเคมี
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
1. ลูกค้ามีความต้องการสินค้าเกษตร (อินทรีย์) อย่างต่อเนื่อง	1. การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศทำให้กระบวนการผลิตสินค้าเกษตรล่าช้า 2. ขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่

โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
2. กระแสเรื่องสุขภาพในปัจจุบันสร้างโอกาสให้กลุ่ม วิสาหกิจชุมชนมีโอกาสในการจำหน่ายสินค้าเกษตร (อินทรีย์) มากขึ้น 3. สื่อสังคมออนไลน์และนวัตกรรมสร้างโอกาส ทางการตลาด 4. การสร้างสมดุลทางธรรมชาติ (รักษโลก) 5. กระแสเกษตรอินทรีย์มีบทบาทต่อวิถีชีวิตคน ในยุคปัจจุบัน	

จากตารางที่ 1 พบว่าความหลากหลายทั้งด้านผู้นำกลุ่มที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการยอมรับ ภาพลักษณ์ของความเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนเห็นโอกาสในการเติบโตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพราะกระแสเรื่องสุขภาพในปัจจุบันสร้างโอกาสให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสในการจำหน่ายสินค้าเกษตร (อินทรีย์) มากขึ้น รวมถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ยังมีความต้องการ ที่จะพัฒนาศักยภาพของกลุ่มด้วยการไปเรียนรู้และไปศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอกที่ประสบความสำเร็จ คือ สมาคมมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ กองทุนสิ่งแวดล้อมโลก องค์กรสหประชาชาติ สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรลำปาง รวมถึงมูลนิธิวิวาย เอ็ม.ซี.เอ. เพื่อการพัฒนาภาคเหนือ ตลอดจนมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” เพิ่มขึ้น คือ 1) ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เข้ามาร่วมพัฒนากลุ่มเพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทะ เข้ามาช่วยจัดตั้งกลุ่มให้เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ประเภทขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ 3) สำนักงานสหกรณ์ จังหวัดลำปาง มาจัดตั้งกลุ่มฯ เพื่อให้เป็นกลุ่มเกษตรกรทำสวนฮักน้ำจาง และส่งเสริมการจัดทำระบบบัญชี องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านกิ้ว รวมถึงมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง 4) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตลำปาง เข้ามาสนับสนุนด้านการตรวจเช็คสารเคมีตกค้างในพืชผัก ให้แก่กลุ่มสมาชิกที่ปลูกพืชผักอินทรีย์และสนับสนุนการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ คือ ชาเซียงดา 5) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดลำปาง สนับสนุนปัจจัยการผลิตพืชผักอินทรีย์ 6) สำนักงานเกษตรจังหวัด ให้การสนับสนุนการอบรมด้านความรู้เพิ่มประสิทธิภาพให้กับสมาชิกกลุ่มฯ 7) สำนักงานพัฒนาที่ดิน จังหวัดลำปาง สนับสนุนวัสดุในการปรับปรุงบำรุงผิวดิน 8) วิทยาลัยเทคโนโลยีลำปาง (แลมป์เทค) ให้การสนับสนุนวิทยากรและองค์ความรู้ด้านก๊าซชีวภาพ และตะบันน้ำ และ (9) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้มาช่วยในการวิเคราะห์ตลาดเพื่อให้มีช่องทางในการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น และเพื่อให้กลุ่มฯสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ได้มีความภาคภูมิใจที่สามารถแก้ปัญหาสารเคมีตกค้างในผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชุมชนบ้านนาแก้วก๊วได้ และสามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความสมดุลของธรรมชาติ

รักษาวินัยของชุมชน สามารถช่วยเหลือชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมากขึ้น ด้วยการมีทั้งรายได้หลักและรายได้เสริมจากการจัดจำหน่ายพืชผักเกษตรอินทรีย์ที่ปลูกเองในครอบครัว/เครือข่ายหรือแปลงผักรวมที่กลุ่มฯ จัดทำให้จนทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มฯ ประมาณ 500,000 บาท/ปี โดยคณะกรรมการมีจัดแบ่งเป็นเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มฯ จำนวน 150,000 บาท และให้สมาชิกกู้ยืมประมาณ 350,000 บาท โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี สามารถลดเงินต้นและลดดอกเบี้ยควบคู่กันไป เพื่อแก้ปัญหาความยากจนให้กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ถูกวิธี ส่งผลทำให้ชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนระดับฐานราก ยกกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม ผ่านกิจกรรม/โครงการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ดังภาพที่ 3 การประชุมสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อจัดสรรรายได้จากการจำหน่ายพืชผักอินทรีย์

ภาพที่ 3 การประชุมสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อสร้างข้อกำหนดของ “ธรรมนูญ” และทำการจัดสรรรายได้จากการจำหน่ายพืชผักอินทรีย์

2. บทบาทธรรมนูญในฐานะกลไกขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วว้ากิว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้มีการจัดเวทีเสวนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อรับฟังปัญหาของสมาชิกในกลุ่มฯ พร้อมทั้งหาแนวทางในการแก้ปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นสำหรับสมาชิกบางคน ด้วยการกำหนดข้อตกลงกันภายในกลุ่มฯ เรียกว่า “ธรรมนูญ” เพื่อแสวงหาแนวทางในการกำหนดกฎ กติกาและแนวปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มฯ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติวิธีคิดและกระบวนการปลูกพืชผักอินทรีย์ ซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชนบ้านนาแก้วว้ากิว ซึ่งแต่ดั้งเดิมได้มีการใช้สารเคมี และได้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์เกษตรพื้นบ้าน รวมถึงเกษตรปลอดภัย อีกทั้งคณะกรรมการกลุ่มฯ ได้มีการจัดให้สมาชิกกลุ่มฯ ได้เข้าฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เพื่อพัฒนาตนเองและนำความรู้มาปฏิบัติในครอบครัวและชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยคณะกรรมการกลุ่มมีการนำสมาชิกกลุ่ม “ฮักน้ำจาง” เข้าร่วมเครือข่ายองค์กรเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดลำปางและภาคเหนือตอนบน เพื่อให้สมาชิกที่มีความต้องการพัฒนาตนเอง/ครอบครัวได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ผ่านการจัดกิจกรรมกลุ่มให้มีความหลากหลายเพื่อให้สมาชิกกลุ่มฯ มีรายได้เสริม เช่น

การเพาะเห็ด การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงปลาและอื่น ๆ ตลอดจนมีการจัดตั้งหน่วยฝึกอบรม “โฮงเฮียนพอเพียง” เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมสมาชิก เครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีความสนใจ

ดังนั้น บทบาท “ธรรมนูญ” กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างมีความสุข เพราะธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อักน้ำจาง คือ หลักปฏิบัติที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีหลักยึดแนวปฏิบัติที่ดี เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร ไม่ทอดทิ้งกัน มีความร่วมมือกันภายในกลุ่มฯ โดยยึดหลักการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทันอันเป็นฐานของการพัฒนา โดยธรรมนูญกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “อักน้ำจาง” ได้กำหนดเป้าหมายจำนวน 7 ด้าน ดังนี้ (1) เป็นวิสาหกิจชุมชนที่อนุรักษ์ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่ดีงามให้คงอยู่ ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการเป็นทุนทางสังคมของกลุ่มที่คอยสนับสนุนให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย (2) สมาชิกมีความรัก มีความสามัคคี และมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกของชุมชน ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพราะเป็นพลังในการทำงานแบบเครือข่าย (3) สมาชิกมีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการเน้นการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เน้นทางสายกลาง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีของครอบครัว (4) สมาชิกมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการทางผักปลอดสารเคมีและอาหารปลอดภัย (5) สมาชิกมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ด้วยการที่สมาชิกของกลุ่มมีความไว้วางใจต่อกันในการทำงานของกลุ่ม (6) สมาชิกมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ปลูกผักปลอดสารเคมี รวมถึงเน้นการทำเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน และ (7) สมาชิกมีหนี้สินลดลง ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งด้วยการเน้นความพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่สร้างหนี้สินให้กับครอบครัว เน้นการทำบัญชีครัวเรือนที่เป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 4 การสร้างข้อกำหนดธรรมนูญกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “อักน้ำจาง”

ผลจากการสัมภาษณ์รุ่งสุรีย์ ชัยยศ (Chaiyot, 2018) ได้นำเสนอว่าธรรมนูญ “อักน้ำจาง” เป็นหลักคิด/แนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมของสมาชิกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ผ่านการมีรายได้เสริมหรือรายได้ถาวรแก่ครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นบ้าง มีความสุขที่ได้ร่วมทำกิจกรรมรวมกันภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนของตนเอง ดังนั้น ความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของบ้านกัววกัว สรุปลได้ว่าสมาชิกมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอนผ่านประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเน้นการแบ่งงานกันทำตามความต้องการและความสามารถของแต่ละคน รวมถึงมีเครือข่ายในการทำงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ตลอดจนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลเสมือนหนึ่งญาติมิตร

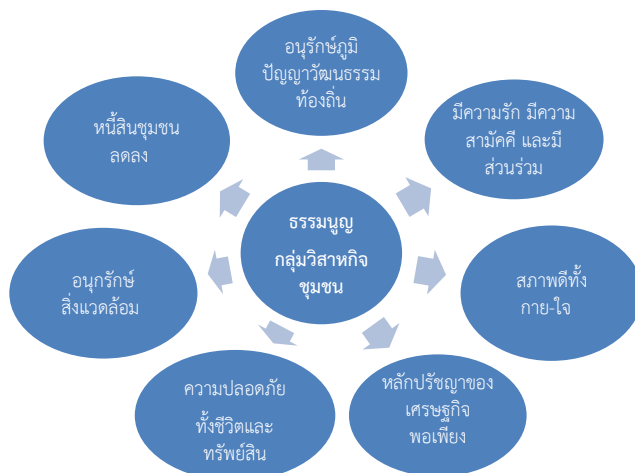
อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า บริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วว้ากิว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพหลัก คือทำนา ทำสวนเกษตรกรรม (ทั้งเกษตรอินทรีย์และเคมี) ควบคู่กันไปและมีอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์และรับจ้างทั่วไป ส่งผลให้รายได้ของคนในชุมชนไม่แน่นอนภายใต้ฐานทรัพยากรของชุมชน ดังแนวคิดของ Barney (1991, pp. 99-120) ที่นำเสนอว่า ทรัพยากรเป็นสินทรัพย์ขององค์กร ความสามารถของบุคคลหรือกลไกการทำงานกระบวนการทำงานเอกลักษณ์หรือคุณสมบัติของธุรกิจ ข้อมูลสารสนเทศและองค์ความรู้ของแต่ละพื้นที่ โดยที่ทรัพยากรเหล่านี้ องค์กรสามารถใช้ประโยชน์และสามารถควบคุมได้ แต่เนื่องจากคนชุมชนบ้านนาแก้วว้ากิวส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพ อันเป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมของกลุ่มเกษตรกร ดังนั้น ชุมชนจึงได้เกิดแรงบันดาลใจในการแก้ไขปัญหาและหาแนวทางการพัฒนาตนเองและครอบครัว โดยเริ่มวางแผนในการปลูกพืชผักอินทรีย์และไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร เพื่อลดสารเคมีตกค้างในพืชผักและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ตั้งอยู่บนหลักสำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุผลและ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ตั้งอยู่ความไม่ประมาท ประยุกต์ใช้ความรู้และคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน หลังจากนั้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้วยการไปเรียนรู้และไปศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอกที่ประสบความสำเร็จและได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกเข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้วยการยกระดับการทำเกษตรอินทรีย์ตามทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น การจัดหาพันธุ์ผักที่มีความแตกต่างไปจากเดิมด้วยการปลูกในแปลงที่กรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้มีการจัดหาพื้นที่ทำกินมาสำหรับสมาชิกที่ไม่มีที่ดินทำการปลูกผัก รวมถึงมีการจำหน่ายผักปลอดสารที่มีความแตกต่างกันของเครือข่ายสมาชิก ดังแนวคิดของ Nananukul (2016) ที่สรุปว่าการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจเป็นความร่วมมือระหว่างธุรกิจหลายๆ แห่งในรูปแบบที่แตกต่างกัน ตลอดจนวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้ธุรกิจเครือข่ายนั้นสามารถทำงานที่แต่ละองค์กรทำตามลำพังไม่ได้ เพราะกลุ่มจะมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น จึงมีความสามารถและประสิทธิภาพสูงกว่าความคล่องตัวสูงกว่าและความคิดริเริ่มดีกว่า

ปัจจุบันนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ได้มีความภาคภูมิใจที่สามารถแก้ปัญหาในชุมชนผ่านบทบาทของธรรมนูญและสามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความสมดุลของธรรมชาติ รักษาวิถีของชุมชน สามารถช่วยเหลือชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้วยการมีทั้งรายได้หลักและรายได้เสริมจากการจำหน่ายพืชผักเกษตรอินทรีย์ จนทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มฯ ประมาณ 500,000 บาท/ปี เพื่อแก้ปัญหาความยากจนให้กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผ่านการวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ถูกวิธี ส่งผลทำให้ชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนระดับฐานราก ยกกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ตามแผนงาน/โครงการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดความเข้มแข็งด้วยการมีส่วนร่วมกันของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง “ธรรมนูญ” กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มฯ เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างมีความสุข เพราะธรรมนูญกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ฮักน้ำจาง คือ หลักปฏิบัติที่เกิดจาก

ความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกกลุ่มฯ ดังแนวคิดของ Phongphit (2010: 85-86) ที่สรุปว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นการจัดการทุนของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ทุนของชุมชนจึงเป็นทุนธรรมชาติ ทุนทรัพยากรทุนที่เป็นผลผลิต ทุนที่มีการสะสมผ่านประสบการณ์ ทุนความรู้ภายในท้องถิ่นและสากล ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทุนทางสังคมหรือความไว้วางใจและความเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่นในสังคม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีหลักยึดหรือธรรมนูญซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ดี เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร ไม่ทอดทิ้งกัน รวมทั้งมีความร่วมมือกันภายในกลุ่มฯ โดยยึดหลักการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทันอันเป็นฐานของการพัฒนา โดยธรรมนูญกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ได้กำหนดเป้าหมายจำนวน 7 ด้าน ดังนี้ (1) เน้นการเป็นวิสาหกิจชุมชนที่อนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่ดีงามให้คงอยู่ (2) สมาชิกมีความรัก มีความสามัคคี และมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกของชุมชน (3) สมาชิกมีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (4) สมาชิกมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ (5) สมาชิกมีความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน (6) สมาชิกมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย และ (7) สมาชิกมีหนี้สินลดลง เป็นต้น

ความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งพอที่จะพึ่งตนเองได้ สามารถวัดได้จากความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม คนในชุมชนมีส่วนร่วมและมีการเกื้อกูลกันในการทำงานของกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เน้นการเรียนรู้ร่วมกันแบบยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ตามแนวคิดของ Kaewsong (2017) ได้นำเสนอว่าการที่มีการดึงหรือประสานงานกับผู้อื่นเข้ามาช่วยแสดงความเข้มแข็ง การมีเครือข่ายที่สามารถช่วยเหลือกันได้ เช่น ต้องการทุนสามารถดึงมาได้จากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกที่มีศักยภาพ ต้องการเทคโนโลยีก็สามารถจัดหาได้ด้วยเครือข่าย ต้องการวิชาการก็สามารถทำได้ผ่านเครือข่ายสถาบันการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ ความเข้มแข็งที่แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งของชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความชัดเจน และสามารถจัดการได้ในทุกระดับ ส่วนการจัดการหรือการพึ่งตนเอง พบว่ายังมีอยู่ทุกภาคส่วนทั้งชุมชนเมืองและชนบทตาม แต่ผลที่ระดับพื้นที่จะแตกต่างกันไปตามขนาดของกลุ่มหรือพลังของกลุ่มในแต่ละพื้นที่ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 รูปแบบธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง”

ดังนั้น รูปแบบของธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงพัฒนามาจากการร่างข้อมูลของธรรมนูญผ่านการจัดทำเวทีชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็น แนวทางการกำหนดกฎ กติกาและหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเห็นพ้องไปสู่การปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อาทิ การจำหน่ายผักปลอดสารพิษทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์และวันเสาร์ ดังแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1977) สรุปว่าการมีส่วนร่วมในการทำงานไม่ว่าจะเป็นระดับกลุ่ม องค์กรและสังคม ซึ่งอาจเป็นไปได้ด้วยความสมัครใจ บริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ในการดำเนินงาน แต่คุณประโยชน์ที่ได้รับคือความยืดหยุ่นของการดำเนินงาน อีกทั้งแนวคิดของหน่วยงาน United Nation (1981); Keith and John (1985); Reeders (1963); Huntington and Nelson (1975) และ Chapin (1977) สรุปว่าการมีส่วนร่วมจะช่วยให้สมาชิกเกิดความรู้สึก ความเป็นเจ้าของกิจกรรม โดยมีการรวมกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการผ่านการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (การเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้ภายนอก และการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์) ตลอดจนมุ่งเน้น กระบวนการคิด วิเคราะห์ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดรูปธรรมในพื้นที่ สมาชิกกลุ่มมี รายได้เพิ่ม / สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็น / สามารถจัดการตนเองได้อย่างถูกวิธีเพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกิดความเข้มแข็ง ดังภาพที่ 5 กิจกรรมเยี่ยมชมแปลงผักอินทรีย์

ภาพที่ 5 กิจกรรมเยี่ยมชมแปลงผักอินทรีย์ การเสวนากลุ่มและการถอดองค์ความรู้
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ่านบทบาทของธรรมนูญ

สรุปได้ว่า ธรรมนูญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานให้เกิดความเข้มแข็ง โดยมีผลลัพธ์ คือ สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีกระบวนการเรียนรู้จากเครือข่ายในการทำงานทั้งภายในและภายนอกที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการวิสาหกิจชุมชนและเกิดรูปธรรมในพื้นที่ คือ สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายผักปลอดสารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งธรรมนูญเป็นแนวทางในการกำหนดกฎ กติกาและแนวปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกกลุ่มด้วยการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาภายในชุมชนมาสร้างคุณค่าเพิ่มในการทำงานของกลุ่ม ตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ตลอดจนวิถีชีวิตที่ตั้งใจให้คงอยู่ในชุมชน เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลาย และหนุนเสริมให้สมาชิกมีหนี้สินลดลง เกิดรูปธรรมที่สามารถวัดได้จากรายได้ที่เพิ่มขึ้น แก้ไขปัญหาได้ดีขึ้นและสามารถจัดการตนเองได้อย่างสอดคล้องกับ

สถานการณ์ ซึ่งในปัจจุบันนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” ได้มีการยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ของสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปางและจังหวัดใกล้เคียง อีกทั้งมีการถอดบทเรียนด้านธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยคณะกรรมการของกลุ่มผ่านการเป็นวิทยากรรับเชิญจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Fan Page/Face book/Line และคลิปวิดีโอ ในการเผยแพร่ให้ความรู้แก่สังคมวงกว้างต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงการนำไปใช้ประโยชน์

1. ธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นแนวปฏิบัติอันมาจากข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วว้าวแก้ว ตำบลบ้านแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางเท่านั้น ดังนั้น หากผู้นำแต่ละชุมชนหรือผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ มีความสนใจในรูปแบบธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไปขยายผลแล้ว อาจต้องมีประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เนื่องจากบริบทการทำงานมีความแตกต่างกันไป

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัยและพัฒนาครั้งต่อไป

1. บทบาทธรรมาภิบาลมีความแตกต่างกันไปตามบริบทและความต้องการของชุมชน หากนักวิชาการจะนำไปทำวิจัยเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ ควรเน้นในการสร้างเครือข่ายธรรมาภิบาล เนื่องจากเป็นพลังในการขับเคลื่อนการทำงานในเชิงบูรณาการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมในวงกว้าง

2. คณะกรรมการกลุ่มมีบทบาทในการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อันเป็นรากฐานในการเสริมสร้างคุณธรรม ความดีในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ในอนาคตใครสนใจที่จะต่อยอดงานวิจัยนี้ควรเน้นการเจาะลึกธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อื่นและนำมาวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างเพื่อพัฒนาไปสู่ธรรมาภิบาลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustainable competitive advantage. *Journal of Management*, 17: 99-120.

Chaiyot, R. (2018). Charter of “HUG GREENGROUP”. *Interview*. 18 August 2020.

Chapin, F.S. (1977). Social Participation and Social Intelligence. In Delbert Miller (ed.), *Handbook of Research Design and Social Measurement*. New York: Longman.

Community Enterprise Promotion Act. (2005). *Government Gazette, Decree*. No 122, 1 – 13.

- Cohen, J. M. , & Uphoff, N. T. (1977). **Rural Participation : Concepts and Measures for Project Design, Implementation and Evaluation.** In **Rural Development Monograph No. 2.** The Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Denzin, N. K. (1970). **Sociological Methods: A Source Book.** Chicago: Aldine.
- Department of Agricultural Extension. (2017). **Community enterprise promotion.** <http://www.sceb.doe.go.th/>. 25 August 2020.
- Erwin, W. (1976). **Participation Management: Concept Theory and Implementation.** Atlanta, GA: Georgia State University.
- Huntington, S. , & Nelson, S. (1975). **No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries.** New York: Harvard University Press.
- Hug Green community enterprise group. (2561). **9 Years; Stride Hug Nam Jang on the Green Path.** ChiangMai: Tul Printing.
- Kaewsong, B. (2017). **Proposal for a strong community indicator.** <http://www.thaiichr.org>. 13 July 2020.
- Keith, D. and John, W.N. (1985). **Human Behavior at Work: Organizational.** (7th ed.) New York: McGraw-Hill.
- Nananukul, S. (2016). **Business Networking: The Way of Survival for Small Businesses. Economic Seminar Agriculture and the 2nd trade of Thai-Chinese agricultural and products in Kunming, Yunnan Province People's Republic of China.** <http://v-reform.org/wp-content/uploads>. 07 June 2020.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2016). **Economic and Social Development Plan National No. 12 (AD 2017-2021).** http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422. 18 July 2020.
- Phongphit, S. (2010). **Networking: Tactic for a Strong Community. Strong Community.** Bangkok: Community Enterprise Promotion Institute.
- Putnam, R. D. (2002). **Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society,** New York: Oxford University.
- Rammajak, S. (2018). Problem of Ban Na Kao Kiew community enterprise. **Interview.** 22 June 2020.
- Reeder, W. W. (1963). **Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families.** New York: Cornell University Press.
- United Nations. (1981). **Yearbook of International Trade Statistics.** United Nations: UN Press.